

PAPER DETAILS

TITLE: Müminlerin Annelerinin Risâlet Görevinde Hz. Peygamber'e Destekleri zerine Hz. Hatice ve Hz. Âise rneđi

AUTHORS: Murat Gök

PAGES: 57-77

ORIGINAL PDF URL: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/3506404>

Müminlerin Annelerinin Risâlet Görevinde Hz. Peygamber'e Destekleri Üzerine: Hz. Hatice ve Hz. Âişe Örneği

On the Support of the Mothers of the Believers to the Prophet in the Mission of Prophethood: The Case of Khadija and Aisha

Murat Gök

Doç. Dr., Karamanoğlu Mehmet Bey Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi, İslam Tarihi Ana Bilim Dalı
Assoc. Prof. Dr., Karamanoğlu Mehmet Bey University Faculty of Islamic Sciences, Department of Islamic History
Karaman / Turkey
muratgokh@hotmail.com
orcid.org/0000-0003-3119-0209

Makale Bilgisi / Article Information

Makale Türü: Araştırma Makalesi / **Article Type:** Research Article

Geliş Tarihi: 30 Ekim 2023 / **Date Received:** 30 October 2023

Kabul Tarihi: 9 Aralık 2023 / **Date Accepted:** 9 December 2023

Yayın Tarihi: 1 Ocak 2024 / **Date Published:** 1 January 2024

Yayın Sezonu: Ocak 2024 / **Pub Date Season:** January 2024

Atıf: Gök, Murat. "Müminlerin Annelerinin Risâlet Görevinde Hz. Peygamber'e Destekleri Üzerine: Hz. Hatice ve Hz. Âişe Örneği". *Akademik Siyer Dergisi* 9 (Ocak 2024), 57-77

Citation: Gök, Murat. "On the Support of the Mothers of the Believers to the Prophet in the Mission of Prophethood: The Case of Khadija and Aisha". *Journal of Academic Sirah* 9 (June 2024), 57-77.

<https://doi.org/10.47169/samer.1383606>

İntihal: Bu makale, iTenticate yazılımınca taranmıştır. İntihal tespit edilmemiştir.

Plagiarism: This article has been scanned by iTenticate. No plagiarism detected.

web: <http://dergipark.gov.tr/samer> **e-mail:** akademiksiyerdergisi@ksu.edu.tr

Yayıncı: KSÜ Siyer-i Nebi Araştırmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi

Published by: KSU Sirah Researches Application and Research Center

Etik Beyan: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların Kaynakça'da belirtildiği beyan olunur (Murat Gök).

Ethical Statement: It is declared that during the preparation process of this study, scientific and ethical principles were followed and all the studies benefited from are stated in the bibliography (Murat Gök).

Bu makale Creative Commons Alıntı-Gayriticari Türetilemez 4.0 (CC BY-NC 4.0) Uluslararası Lisansı altında lisanslanmıştır.

This article is an open access article distributed under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License (CC BY-Nc 4.0).

Öz

Müslümanlar için her alanda örnek ve önder olan Hz. Peygamber (sas), toplumun en temel yapı taşı olan aileyi toplumsal varoluşun ve huzurun bir dayanağı olarak görmüştür. Ailenin bir ferdi olarak eş ve babalık rollerini en iyi şekilde ifa etmiş; müminlerin anneleri mesabesinde olan eşleriyle en güzel şekilde geçinirken çocuklarına da sevgi, merhamet ve sorumluluk bilinci ile yaklaşmıştır. Buna karşılık eşleri de risâlet görevinde başarıya ulaşması, dinin öğretilmesi ve tebliğ edilmesi için Allah Rasûlü'nün en büyük destekçisi ve yardımcısı olmuşlardır. Bu bağlamda bu araştırma, Hz. Peygamber'in tebliğ mücadelesinde eşlerinin önemli rolünü ortaya koymayı hedeflemiş, ancak çalışmanın belirli bir kapsam dâhilinde ilerlemesi için eşleri arasında en büyük katkıyı sunan Hz. Hatice ve Hz. Âişe ile konu sınırlı tutulmuştur. Çalışmada Hz. Hatice ve Hz. Âişe'nin risâlet sürecinde göstermiş oldukları fedakârlık ve gayretler ile bu süreçte olumlu veya olumsuz netice doğuran durumlar, ilk dönem müelliflerinin eserlerinden başlamak suretiyle ele alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: Siyer, Hz. Muhammed, Hatice, Âişe, Tebliğ.

Abstract

The Prophet Muhammad (pbuh), who was an example and leader for Muslims in every field, saw the family that is the most fundamental foundation stone of society, as a pillar of social existence and peace. As a member of the family, he fulfilled his roles as a husband and father in the best manner; he got along with his wives, who were the mothers of the believers, in the best manner, and approached his children with love, compassion and responsibility. On the other hand, his wives were the greatest supporters and helpers of the Messenger of Allah for the success of his mission of prophethood, teaching and conveying the religion. In this context, this research aims to reveal the important role of the Prophet's wives in his struggle of the prophethood, but in order for the study to progress within a certain scope, the subject was limited to Khadija and 'A'isha, who made the greatest contribution among their wives. In this study, the sacrifices and efforts of Hazrat Khadija and Hazrat 'A'isha in the process of the Prophethood and the situations that had positive or negative consequences in this process are discussed starting from the works of the first period authors.

Keywords: Sirah, The Prophet Muhammad, Khadija, Aisha, The Proclamation.

GİRİŞ

Nikâh yoluyla meydana gelen aile, insanlık tarihi boyunca vazgeçilmez bir kurum olmuştur. İnsanlar evlilik yoluyla aileleri, aileler de toplumları meydana getirmiştir. Hz. Peygamber de yirmi beş yaşına geldiğinde, aile hayatına Mekke'nin asil ve zenginlerinden olan Hatice bint Huveylid ile evlenmek suretiyle başlamıştır.¹ Allah Rasûlü Hz. Hatice ile yirmi beş yıl evli kalmış, onun vefatından sonra başka evlilikler de yapmıştır. Kaynaklarda bildirildiğine göre hayatı boyunca yaptığı evlilik sayısı on birdir.²

Hz. Hatice, Peygamber'e (sas) en güzel şekliyle eş olmuş, dertleriyle dertlenmiş, risâlet görevinde Nebî'nin en büyük destekçisi olmuştur. O sadece moral desteği vermekle kalmamış, maddî imkanlarını da bu yolda seferber etmiştir. Hz. Peygamber, Hatice ile evli olduğu süre içerisinde başka bir evlilik yapmamıştır. Öyle ki, yaşça kendisinden ileri ve çocuklu bir dul olan³ Habeşistan muhacirlerinden Sevde bint Zem'a ile de onun vefatından yaklaşık iki buçuk yıl sonra nikâhlanmıştır.⁴ Hatice sonrası dönem Hz. Peygamber için çok eşli bir dönem olacaktır ve bu evliliklerde aile olma ihtiyacının yanında dinî ve siyâsî birtakım mülâhazalar da devreye girecektir.

Allah Rasûlü Hz. Sevde ile evliliği devam ederken eşleri içerisinde tek bakire⁵ ve yaşça diğer eşlere göre daha küçük olan⁶ Âişe bint Ebî Bekir ile evlilik gerçekleştirmiştir. Âişe, babası Ebû Bekir'in gözetiminde iyi bir eğitim almış, zekâsı ve merakıyla risâlet görevinde eşinin en büyük destekçileri arasına girmiştir. İslâm Peygamberi Hz. Âişe ile nikâhından sonra da başka evlilikler yapmıştır. Hiç şüphesiz bu evlilikler Hz. Peygamber'in peygamberlik vasfı gereği birçok hikmeti ihtiva etmektedir.

Allah Rasûlü iman edenler için her alanda örnek⁷ olduğu gibi aile içerisinde de eş ve babalık vasıflarıyla temayüz etmiştir. Bununla birlikte peygamber bile olsa bir insanın eş(ler)iyle birtakım problemler yaşaması doğal bir durumdur. Peygamber ailesinde zaman zaman her ailede olabilecek türden tatsız hadiseler de yaşanmıştır ancak Hz. Peygamber'in aile reisliği rolündeki başarısı problemlerin kısa sürede çözüme kavuşmasını, hanesinin huzur ve mutluluğun adresi olmasını sağlamıştır. Bir ailede bulunması gereken maddî ve manevî yardımlaşmanın en güzel örnekleri Hz. Peygamber hanesinde gerçekleşmiştir. Hz. Rasûl eşlerine her konuda destek ve yardımcı olurken eşleri de kendisine aynı davranışı sergilemişlerdir. Özellikle risâlet görevi gibi ağır bir vazifeyi icra etme noktasında çok büyük sıkıntılarla karşılaşan Hz. Peygamber'e ilk günden itibaren Hz. Hatice

¹ Muhammed b. Ahmed İbn Hibbân, *es-Sîretü'n-nebeviyye ve ahlâbâru'l-hulefâ* (Beyrût: el-Kütübü's-Sekâfe, 1997), 1/404.

² Muhammed b. Ebî Bekr b. Eyyûb b. Sa'd İbn Kayyim el-Cevziyye, *Zâdu'l-meâd fî hedyi hayri'l-İbâd* (Beyrût: Müessesetü'r-Risâle, 1994), 102-110.

³ İbn Hibbân, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, 1/404.

⁴ Muhammed b. İshak b. Yesâr İbn İshak, *Sîretü İbn İshak*, thk. Süheyl Zekkar (Beyrût: Dâru'l-Fikr, 1978), 254.

⁵ Ebu'l-Hasen Ali İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-ğâbe fî ma'rifeti's-sahâbe*, thk. Ali Muhammed Muavviz vd. (B.y.: Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, 1994), 7/186; Ebû Abdullah Muhammed b. İshâk İbn Mende, *Marifetü's-sahâbe*, thk. Âmir Hasen Sabrî, (B.y.: Matbûâtu Câmiati'l-İmârâti'l-Arabiyyeti'l-Müttehide, 2005), 939.

⁶ Muhammed Hamidullah, *İslâm Peygamberi*, çev. Salih Tuğ (İstanbul: İrfan Yayıncılık, 1993), 2/678.

⁷ *Kur'ân-ı Kerîm Meâli*, çev. Halil Altuntaş - Muzaffer Şahin (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2009), el-Ahzâb 33/21.

başta olmak üzere tüm eşlerinin verdiği destek, İslam tarihinde altı çizilesi bir ayrıntı olarak yerini almıştır.

Bu çalışmada Hz. Hatice ve Hz. Âişe'nin tebliğ mücadelesinde Hz. Rasûl'e olan destekleri konu edilecektir. Hiç şüphesiz hanımlarının Allah Rasûlü'ne olan desteklerinin tamamını burada ifade etmemiz mümkün olmayacaktır. Bu nedenle ulaşabildiğimiz kadarıyla ilk dönem siyer ve İslâm tarihi kaynaklarındaki konumuzla ilgili örnekler değerlendirme yoluna gidilecektir.

1. HATİCE BİNT HUVEYLİD

1.1. Hz. Hatice'nin Nesebi, Ailesi, İslam Öncesi Yaşamı ve Kişisel Özellikleri

Neseb yönüyle Hatice bint Huveylid b. Esed b. Abdiluzzâ b. Kusayy b. Kilâb b. Mürre b. Kâ'b b. Lüeyy b. Gâlib b. Fihri⁸ olarak bilinen ve Hz. Peygamber ile aynı soyda birleşen Hz. Hatice Mekke'de dünyaya gelmiştir.⁹ Babası Huveylid b. Esed, annesi Fâtıma bint Zâide'dir.¹⁰ Mekkeliler arasında herkesçe bilinen iffeti sebebiyle İslâm'dan önce "Tâhire",¹¹ Hz. Peygamber'in en büyük eşi olduğu için de "Kübrâ" sıfatıyla maruf olmuştur.¹²

Kaynaklarda çocukluk ve gençlik yılları hakkında fazla bilgi bulunmayan Hz. Hatice, Hz. Peygamber ile gerçekleştirdiği izdivaçtan önce iki evlilik yaşamıştır. Bu evliliklerden ilkinin Ebû Hâle Hind b. Zürrâ ile ikincisini ise Atık b. Âbid ile gerçekleştirmiştir. Hatice'nin bu evliliklerden çocukları dünyaya gelmiştir.¹³ Mekke'nin gözde kadınlarından biri olan Hatice'ye Atık'ın vefatından sonra da evlilik teklifleri olmuş ancak o, bu teklifleri reddetmiştir.¹⁴

Mekke'de iffeti, güzelliği ve zenginliğiyle göz dolduran Hatice'nin Hz. Peygamber ile evliliğe giden süreci ticaret vesilesiyle olmuştur.¹⁵ Hz. Peygamber ücretli olarak Hatice'nin kervanında çalışmış, her zamankinden daha fazla kâr ile Mekke'ye gelmiştir. Hz. Peygamber mümtaz ahlâkı ve davranışlarıyla Hz. Hatice'nin dikkatini çekmiş ve onun evlilik isteğine muhatap olmuştur.¹⁶

⁸ Ebû Muhammed Abdülmelik İbn Hişam, *es-Sîretü'n-nebeviyye*, thk: Mustafa es-Sekkâ vd. (Beyrût: 1955), 1/189.

⁹ M. Yaşar Kandemir, "Hatice", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1997), 16/465.

¹⁰ İbn Hişam, *es-Sîretü'n-nebeviyye*, 1/173; İbn Hibbân, *es-Sîretü'n-nebeviyye*, 1/60.

¹¹ İbn Hişam, *es-Sîretü'n-nebeviyye*, 1/171; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-ğâbe*, 7/80.

¹² Hüseyin b. Muhammed b. Hasen Diyarbekrî, *Târîhu'l-hamîs fî ahvâli enfûsi'n-nefs* (Beyrût: Dâr-u Sâdır, ts.), 1/301.

¹³ İbn Hişam, *es-Sîretü'n-nebeviyye*, 2/643-644; İbn İshak ise Hz. Hatice'nin önce Atık daha sonra Ebû Hâle ile evlendiğini ifade eder. Bkz. İbn İshak, *Sîretü İbn İshak*, 245;

¹⁴ İbn Hişam, *es-Sîretü'n-nebeviyye*, 1/73; Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr et-Taberî, *Târîhu't-Taberî*, thk. Muhammed Ebu'l-Fazl İbrahim (Mısır: Dâru'l-Meârif, 1967), 2/282.

¹⁵ İbn İshak, *Sîretü İbn İshak*, 81; Ebu'l-Hasen Ali b. Muhammed Mâverdi, *A'lâmu'n-nübüvve* (Beyrût Mektebetü'l-Hilal, 1988), 179.

¹⁶ Muhammed b. Muhammed b. Ahmed İbn Seyyidinnâs, *Uyûnu'l-eser fî fûnüni'l-meğâzî ve's-şemâil ve's-siyer* (Beyrût: Dâru'l-Kalem, 1993), 1/63.

Hız. Peygamber bu evlilik sırasında 25 yaşındaydı.¹⁷ Kaynakların ekserisi de Hatice'nin yaşını 40 olarak verir.¹⁸ Hız. Peygamber'in bu izdivaçtan Kâsım, Abdullah, Zeyneb, Rukiye, Ümmü Gülsüm ve Fâtıma isimlerinde toplam altı çocuğı olmuştur.¹⁹

Hız. Hatice, Hız. Peygambere ilk iman eden bir kişı olarak İslâm'ın ilk döneminde müstesna bir yere sahiptir.²⁰ Eşinin bizzat teklifiyle değil, bilakis Hız. Rasûl'den ilk vahyin inişini dinlemek suretiyle İslâm'a girmiştir.²¹ Hız. Hatice, Allah Rasûlü tarafından çok sevilmiş ve onun hayatında çok önemli bir yer tutmuştur. Hız. Peygamber'le 25 yıl evli kalan Hatice, hicretten 3 yıl önce, 65 yaşında²² Mekke'de vefat etmiştir. Vefat ettiğı yıl Hüzün Yılı olarak tarihe geçmiştir.²³ Hız. Peygamber, eşinin vefatından sonra kendisini her zaman hayırla yâd etmiş ve her fırsatta onun yerinin bir başka olduğunu ifade etmiştir.²⁴

1.1. Bir Eş ve Anne Olarak Hız. Hatice

Hız. Peygamber'in Hatice ile evliliğinden birkaç gün sonra evli çift, Hatice'nin evinde yaşamaya başlamıştır. Allah Rasûlü'nün Hatice'den olan çocuklarının hepsi bu evde dünyaya gelmiştir.²⁵ Hatice çocuklarının gelişimi ve eğitimiyle bizzat kendisi ilgilenmiş, çocuklarını anne şefkat ve merhametinden mahrum bırakmamıştır. Mekke'nin sayılı zenginlerinden biri olmasına rağmen çocuklarını israftan uzak, tevazu içerisinde yetiştirmiş, güzel ahlakın en nadide örneklerini sergilemiştir. Ne yazık ki evliliğın başlangıcından vahyin gelişine kadar geçen on beş senede mezkûr konuda bize ulaşan bilgiler çok kısıtlıdır. Ancak eşinin risâlet göreviyle meşgul olduğu bu dönemde Hatice'nin eşinin yokluğunu fark ettirmeyecek şekilde ev işlerini idare ettiğı anlaşılmaktadır.

Şüphesiz her evde birtakım olumsuz durumlar ve kırgınlıklar yaşanabilir. Hız. Peygamber'in Medine dönemi evliliklerinde de böylesi durumlar yaşanmış ve kaynaklarda yer almıştır. Ancak sadece Hatice'nin eş olarak bulunduğu Mekke döneminde Allah Rasûlü'nün evlilik hayatında ravilerin naklettiğı herhangi bir olumsuz duruma rastlanılmamaktadır. Örneğın Medine döneminde diğereşleriyle Hız. Peygamber arasında gerçekleşen "i'la"²⁶ yani bir çeşit boşamaya yönelik tehdit, Hız. Peygamber'in çeyrek asrı bulan Hatice ile evliliğı sırasında bir kez bile vuku bulmamıştır. Bu da

¹⁷ İbn Hibbân, *es-Sîretü'n-nebeviyye*, 1/404.

¹⁸ Muhammed b. Sa'd, *et-Tabakâtü'l-Kübrâ*, thk: Muhammed Abdülkadir Atâ (Beyrût: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1990), 8/12.

¹⁹ İbn İshak, *Sîretü İbn İshak*, 245; İbn Hibbân, *es-Sîretü'n-nebeviyye*, 1/408; Ebû Muhammed Ali b. Ahmed b. Saîd İbn Hazm, *Cevâmiu's-sîre*, thk. İhsan Abbas (Mısır: Dâru'l-Meârif, 1900), 38-39.

²⁰ İbn İshak, *Sîretü İbn İshak*, 139; İbn Hişam, *es-Sîretü'n-nebeviyye*, 1/240.

²¹ Ahmed b. el-Hasen b. Ali b. Musa Beyhakî, *Delâilü'n-nübüvve ve ma'rifetü ahvâli sâhibi's-şerîa*, thk. Abdu'l-Mu'tî Kal'acî (B.y.: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1988), Mukaddime/18.

²² İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-ğâbe*, 7/80.

²³ İbn İshak, *Sîretü İbn İshak*, 243.

²⁴ İbrahim Sarıçam, *Hız. Muhammed ve Evrensel Mesajı* (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2004), 107.

²⁵ Ünal Kılıç, "Bir Eş Olarak Hız. Hatice", *Hız. Hatice Sempozyumu Bildirileri*, ed. Ali Aksu (Sivas: Sivas Belediyesi Kültür Müdürlüğü, 2015), 60.

²⁶ Bakara, 2/226.

Hatice'nin bir eş olarak aile ilişkilerini idare etmede ne kadar başarılı olduğunun ve Hz. Peygamber'i ne kadar memnun ettiğinin bir göstergesi sayılabilir.²⁷

Allah Rasûlü, kırk yaşında ilk vahyin inmesiyle birlikte omuzlarında risâlet görevinin ağır yükünü hissetmeye başlamıştır. Bu yükün omuzlanmasında Peygamber eşlerinin her birinin desteği elbette inkâr edilemez ancak maddî ve manevî meyanda Hz. Hatice'nin fedakârlığı hepsinden çok daha fazla olmuştur. Hatice hayatı boyunca sadakatle Hz. Peygamber'e eşlik etmiş, ona kol kanat germiş, vahyin başladığı an da dahil en zor günlerinde onu teselli etmiştir. O ekonomik gücünü eşi ve iman edenler için kullanmaktan çekinmemiştir. Hz. Hatice Hz. Peygamber'e iman etmeyen ve düşmanlık gösterenlerin karşısında çoğu zaman Hz. Peygamber'in sığınağı olmuştur.

Hız. Peygamber'in sadece risâlet görevinde değil sosyal hayatında da her zaman destekçisi olan bir Hatice vardır. Kendi evinden gelin olan kızı Zeyneb'i Mekke'nin ileri gelenlerinden asil ve zengin bir kişiliğe sahip yeğeni Ebu'l-Âs ile evlendirmiştir.²⁸ Bu hususta diğer kızlarına da gereken hassasiyeti göstermiştir. Hz. Peygamber'in evlatlarını o yetiştirmiştir. Dolayısıyla çocukların ahlakının oluşmasında onun katkısı göz ardı edilemez. Kuşku yok ki Hz. Peygamber risâlet görevini üstlendiğinde ailesinden de birtakım problemler sadır olsaydı vahyin dayanılmaz yükü daha da ağırlaşabilecekti. Hz. Hatice üstlendiği anne ve eş rolüyle kocasına yardımcı olmuş, ev içerisindeki birçok vazifeyi bizzat kendisi ifa etmiştir. Bunu yaparken hayıflandığına ya da şikâyet ettiğine dair herhangi bir bilgi bize ulaşmamıştır.

Hız. Hatice sadece eşi ve çocuklarıyla ilgilenmemiş, İslâm Peygamber'inin memnun olacağını düşündüğü işleri yapmaya da özen göstermiştir. Bu doğrultuda Peygamber'in sütanneleri Süveybe ve Halime'ye ikramlarda bulunmuştur. Sütanne Halime, Mekke'ye geldiği bir vakit Hatice'ye uğramış ve çektiği yoksulluktan şikâyet etmiş, Hatice de Halime'ye kırk koyun ve bir de deve hediye etmiştir.²⁹ Aynı minvalde eşinin, amcası Ebû Tâlib'in oğullarından Ali'nin bakımını üzerine alma gibi bir düşüncesi olduğunu görünce onu cesaretlendirmiş ve bu tutumuyla eşine olan sevgisini izhar etmiştir.³⁰

1.2. Hz. Hatice'nin Risâlet Görevinde Hz. Peygamber'e Desteği

Allah Rasûlü'nü vahye götüren sürecin belki de ilk adımı olarak zikredilebilecek Hira Mağarası'ndaki uzlet, Peygamber'in hayatında çok önemli bir yer tutar. O, otuz beş yaşından itibaren her yıl ramazan ayının tamamını Mekke yakınında bulunan Nur Dağı'ndaki Hira Mağarası'nda geçirmeye başlamıştır.³¹ Burada tefekkürde bulunmak ve ibadet etmek suretiyle vaktini geçirmiştir.³² Bu süreçte eşi Hatice kendisine hiçbir zaman engel olma yoluna gitmemiş, eşinin orada bulunmasını sorgulamamış, Hz. Peygamber'in moralini bozacak bir davranış

²⁷ Kılıç, *Bir Eş Olarak Hz. Hatice*, 67.

²⁸ Kılıç, *Bir Eş Olarak Hz. Hatice*, 59.

²⁹ İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-Kübrâ*, 1/92; Ahmet Güzel, "Hz. Hatice'nin Hz. Peygamberle Evliliği, Çocukları ve Aile Hayatı Üzerine Bir Değerlendirme", *İSTEM*, 10/19 (Konya 2012), 93

³⁰ Ömer Sabuncu, *Hız. Peygamber'in İlk Hanımı Hz. Hatice'nin Hayatı ve Kişiliği* (Şanlıurfa: Harran Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2008), 56.

³¹ İbn İshak, *Sîretü İbn İshak*, 121.

³² İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-kübrâ*, 1/153.

sergilememiştir. Bilakis eşinin kalp huzuru ile tefekkür ve riyazetine zemin hazırlamıştır. Bazen hizmetlisi bazen de bizzat kendisi ilerlemiş yaşına rağmen eşinin ihtiyaçlarını mağaraya götürme işini üstlenmiştir.³³

Allah Rasûlü kırk yaşına geldiğinde 610 yılında vahiy meleği Cebrail ilk defa Hira Mağarası'nda kendisine görünmüş ve bu olayın dehşetiyle Hz. Peygamber büyük bir korkuya kapılmıştır.³⁴ Bu ruh haliyle telaş içerisinde evine dönmüş, korkuyla başından geçenleri ilk olarak eşine anlatmıştır. Hz. Hatice şefkatle eşinin üzerini örterek yol gösterici ve güven verici bir üslupla, Hz. Peygamber'i şu sözlerle teskin etmiştir:

*"Korkma! Yemin olsun ki, Allah seni asla utandırmaz. Çünkü sen, akrabalarına yardım edersin, sözün güzelini söylersin, kimsesizleri kollarsın, fakiri gözetir, misafire de ikram edersin. Hak yolunda zuhur eden hadiseler karşısında halka yardım edersin."*³⁵

Hatice'nin Hira dönüşü eşine söylediği bu sözler ve takındığı tavır, böylesi olağanüstü bir durumda bir eşin kocasına güvenini ve ne kadar yüce bir ruha sahip olduğunu gösteren en nadide ifadelerdir. Burada şu nokta önemlidir: Hz. Hatice bu sözlerle hakikati ifade ediyor, Hz. Peygamber'in gönlünü hoş etmek için aslı olmayan sözler söylemiyordu. Belki de bu sebeptendir ki Hz. Peygamber gerçeği yansıtan bu ifadelerle o anda bir nebze teselli bulmuştur. Hz. Peygamber, zihninin çok karışık olduğu böylesi bir durumda başka bir kişinin yanına değil, eşi Hatice'nin yanına gelmiş ve onu sığınılacak bir liman olarak görmüştür. Çünkü o, eşinin kendisini teskin edeceğini, endişelerinden kurtaracağını, en güzel nasihati yapacağını biliyordu. Hatice, Hz. Rasûl'ün anlattıklarına karşın hiçbir şekilde kendisinden şüphe etmedi. onu cinlerin tasallutuyla ya da ruhsal birtakım rahatsızlıklarla itham etmedi.³⁶ Bu ilk şok karşısında kendisini teskin eden Hz. Hatice'nin bu davranışı Allah Rasûlü tarafından ileriki yıllarda hep hayırla yâd edilecektir. Ardından Hz. Hatice bir adım daha atarak amcaoğlu Varaka b. Nevfel'e giderek yaşadıklarını yorumlamasını istemiş, onu teselli ederek Peygamber'e olan yardım ve desteğini devam ettirmiştir.³⁷ Onun Hz. Peygamber'e tesellisi sadece ilk vahiyle kalmamıştır. 610 yılındaki ilk vahiyden sonra bir süre vahiy gelmemiş,³⁸ bu süreçte Peygamber endişeye kapılmış, çaresizlik içerisinde Mekke sokaklarında Rabbi'nin kendisini terkettiği zehâbına kapılmıştır.³⁹ Yaşananlar neticesinde her defasında Hatice'nin tesellisinde kendini rahatlatabilmiştir. Bu anlamda Hz. Hatice, Rasûlullah'ın sadece eşi

³³ Sabuncu, Hz. Hatice, 43.

³⁴ Ahmed b. Ali b. Abdulkadir Takiyyüddîn Makrîzî, *İmtâ'u'l-esma'*, thk. Muhammed Abdülhamid en-Nemîsî (Beyrût: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1999), 1/34.

³⁵ Ebû Nuaym Ahmed b. Abdullah b. Ahmed b. İshâk Esbehânî, *Delâilü'n-nübüvve* (Beyrût: Dâru'n-Nefâis, 1986), 213; Muhittin Akgül, "Hz. Peygamber'in (s.a.s.) Eşleriyle İlişkisi", *Diyanet İlmi Dergi*, 47/2 (2011), 96.

³⁶ Kılıç, *Bir Eş Olarak Hz. Hatice*, 64.

³⁷ İbn İshak, *Sîretü İbn İshak*, 122.

³⁸ Taberî, *Târihu't-Taberî*, 2/306.

³⁹ Muhyî's-Sünne Ebû Muhammed Huseyn Beğavî, *Tefsîru'l-Beğavî*, thk. Muhammed Abdullah en-Nemr vd. (B.y.: Dâr-u Tayyibe li'n-Neşr ve't-Tevzi', 1997), 8/478.

değil, en güvenilir yardımcısı ve arkadaşı olmuştur. Hz. Peygamber her derdini önce ona açmış ve onun yanında teselli bulmuştur.⁴⁰

Hz. Hatice'nin eşine olan desteği bununla sınırlı kalmamış, İslâm'ın tebliğ edilmesinde eşine büyük yardımı olmuştur. Özellikle evinde hizmetçi olarak bulunan erkek olsun kadın olsun tüm herkese yeni dini ilk o anlatmıştır.⁴¹ Varaka'nın Allah Rasûlü'ne yardım ve desteğini ortaya koymasında, Mekke'li bir Hıristiyan olan Addâs'ın hidayete ermesinde Hz. Hatice'nin rolü vardır. Eğer Hz. Hatice'nin Hz. Peygamber'e bu katkıları olmasaydı belki de Hz. Muhammed daha önce birçok peygamberin kaderini yaşayacak, elde ettiği başarılı sonuca ulaşamayacaktı.⁴²

Allah Rasûlü İslâm davasını tebliğ metodu olarak manevî gayretlerin yanı sıra malî güç gerektiren yemek ziyafetlerini de tercih ediyordu. Maddî gücünün sınırlı olduğu bilinen Allah Rasûlü bu tür organizasyonları muhtemeldir ki Hatice'nin imkanlarıyla gerçekleştirmekteydi. Bu konuda Hz. Hatice servetini Allah ve Rasûlü yolunda harcamaktan çekinmiyordu. Hz. Peygamber, Hatice'nin mal varlığını yine onun izniyle fakir olan Müslümanların ihtiyaçlarını gidermede, köleleri hürriyetlerine kavuşturmada harcıyordu.⁴³

Hz. Hatice eşinin davasına ilk iman eden kişi olarak bu inancını iliklerine kadar hissetmiş ve İslâm davası için Hz. Peygamberle koşturmaktan onur duymuştur. Bu bağlamda İslâm'ı ilk kabul edenler arasında Hz. Hatice'nin eşine hediye ettiği Zeyd⁴⁴ ile Hatice'nin bazı akrabalarının bulunması dikkat çekicidir. Bunlar arasında Esved b. Nevfel, 'Amr b. Umeyye, Halid b. Hizâm ile aşere-i mübeşşereden Zübeyr b. Avvâm ve köle statüsünde olan en-Nehdiyye bint Ümeyye'yi sayabiliriz. Anılan kişilerin İslâm'a girmesinde Hatice'nin payı çok büyüktür.⁴⁵

Hz. Hatice'nin risâlet görevi sırasında Hz. Peygamber'e olan maddî-manevî desteğini İslâm tarihinin ilk döneminde çok önemli bir yer tutan boykot yıllarında da görüyoruz. Mekke'de Müslümanlar sayıca güçlendikçe ve Hz. Hamza, Hz. Ömer gibi Mekke'de tanınan bir takım güçlü isimlerin İslâm'a girmesiyle Müşrikler farklı baskı yöntemleri denemeye karar vermişlerdi. Bu bağlamda Hz. Peygamber ve yakınları ile her türlü ilişkiyi kestiler. Onlar da Ebû Talib mahallesine sığınmak zorunda kaldılar. Müşrikler bu dönemde, Mekkelilere ve Mekke'ye hac niyetiyle gelenlere Müslümanlarla ekonomik ve sosyal her türlü ilişkiyi yasakladılar.

Ebû Leheb ve oğulları dışında Haşimoğulları ile Muttaliboğulları'nın tamamı bu ablukanın muhatabı oldu. 616-619 yılları arasında kesintisiz devam eden boykot, Hz. Peygamber ve Hatice de dâhil tüm Müslümanların mal varlıklarının erimesine sebep oldu. Netice de üç yılın ardından bir kısım Mekkelilerin insafa gelmesiyle boykot kaldırıldı ve Müslümanlar rahat bir nefes aldılar.⁴⁶

⁴⁰ Kadriye Erdemli, "Hz. Hatice", *Diyanet İlmi Dergi*, 45/1 (2009), 42.

⁴¹ Sabuncu, *Hz. Hatice*, 51.

⁴² Hamidullah, *İslâm Peygamberi*, 1/168-169.

⁴³ Akgül, *Hz. Peygamber'in (s.a.s.) Eşleriyle İlişkisi*, 106.

⁴⁴ İbn Hişam, *es-Sîretü'n-nebeviyye*, 1/248.

⁴⁵ Sabuncu, *Hz. Hatice*, 49-50.

⁴⁶ İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-kübrâ*, 1/163.

Zenginlik vasfıyla da tanınan Hz. Hatice, bu üç yıllık sıkıntılı zaman diliminde sahip olduğu maddi birikimini tüketmekten imtina etmedi.⁴⁷ Öyle ki, Hatice'nin bu fedakârlığı basite indirgenecek türden bir durum değildir. Çünkü o Mekke'nin en zenginlerindendi ve yaptığı ticaret Mekke'nin sınırlarını aşmış, uluslararası bir nitelik kazanmıştı. Kendisi hayatı boyunca yokluk görmemiş, ekonomik olarak bir sıkıntı çekmemişti. Böylesi bir zenginliği ve yaşam standartlarını bir dava uğruna feda etmek herkesin yapabileceği bir iş olmasa gerektir. O, inancının bir gereği olarak sahip olduğu refahı elinin tersiyle iterek eşiyle birlikte boykotun muhataplarından ve mağdurlarından biri olmuştu.

Netice itibariyle Hz. Hatice Hz. Peygamber'in her zaman yanında durmuş, zaman zaman ona takip edilecek yolu göstermiş, kuvvetli imanı, itaati ve fedakârlığı ile Hz. Peygamber'in en büyük destekçisi olmuştur. Öyle ki Allah Rasûlü onun güçlü kişiliği sayesinde daha da güçlenmiştir.⁴⁸ Gerek vahiy sürecinde gerekse çeyrek asırlık evlilik hayatının her bir evresinde kendisine olan desteği sebebiyle Hz. Hatice'yi hayırla yâd etmiş, vefatından sonra "O bir başkaydı" diyerek ona olan vefasını her fırsatta ifade etmiştir.

2. ÂİŞE BİNT EBÎ BEKİR

2.1. Hz. Âişe'nin Nesebi, Ailesi ve Mekke Dönemi Yaşamı

Tam adı Âişe bint Ebî Bekir b. Ebî Kuhâfe b. Amr b. Ka'b b. Sa'd b. Teym olan Hz. Âişe⁴⁹ nübüvvetin 4. yılında dünyaya gelmiş⁵⁰ olup Teym kabilesine mensuptur.⁵¹ Hz. Âişe'nin babası Ebû Bekir b. Kuhâfe, annesi ise Ümmü Rûmân bint Âmir'dir.⁵² Hz. Ebû Bekir ile Ümmü Rûmân'ın evliliğinden Abdurrahman ve Âişe adlı çocuklar dünyaya gelmiştir.⁵³ Kaynaklarda Hz. Âişe'nin doğum tarihiyle ilgili farklı rivayetler mevcuttur. Bu rivayetler içerisinde risâletin 4. yılında Mekke'de doğduğu bilgisi genel olarak kabul görmektedir.⁵⁴

Hz. Peygamber tarafından kendisine hiç çocuğu olmamasına rağmen Ümmü Abdillah⁵⁵ nisbesi verilen Hz. Âişe, Hz. Ebû Bekir'in lakabıyla, Âişe es-Sıddîka diye anılmıştır.⁵⁶ Mekke'de geçirdiği çocukluk yılları hakkında fazla bir bilgi bulunmamaktadır. Ancak bi'setin 10. senesinde Hz.

⁴⁷ Güzel, "Hz. Hatice'nin Hz. Peygamberle Evliliği", 92.

⁴⁸ Erdemli, "Hz. Hatice", 42.

⁴⁹ İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-kübrâ*, 8/46.

⁵⁰ Nübüvvetin beşinci yılında doğduğu da rivayet edilir. Bkz. Muhammed b. Yusuf Sâlihî, *Sübülü'l-hüdâ ve'r-reşâd, fî sîret-i hayri'l-ibâd* (Beyrût: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1993), 1/164.

⁵¹ Ebu'l-Fazl Ahmed b. Ali b. Muhammed İbn Hacer el-Askânî, *Tehzîbü't-tehzîb* (Hindistan Matbaatü Dâirati'l-Meârifî'l-Nizâmiyye, 1326), 12/433.

⁵² İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-kübrâ*, 8/47.

⁵³ Ebû Amr Halife b. Hayyât, *Tabakâtu Halîfe b. Hayyât*, thk. Süheyl Zekkâr (B.y. Dâru'l-Fikr li't-Tibâa ve'n-Neşr ve't-Tevzî', 1993), 624.

⁵⁴ Ömer Sabuncu. *Hz. Âişe'nin Hayatı, Şahsiyeti ve İslâm Tarihindeki Yeri* (Şanlıurfa: Harran Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2015), 45-46.

⁵⁵ İbn Mende, *Marifetü's-sahâbe*, 939; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-ğâbe*, 7/186.

⁵⁶ Mustafa Fayda, "Âişe", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1989), 2/201.

Peygamber ile nişanlanmasıyla birlikte Hz. Peygamber'in tavsiyesi üzerine annesi Ümmü Rûmân'ın Âişe'nin her zamankinden daha fazla üzerine titrediği ifade edilmektedir.⁵⁷

Hız. Hatice'den sonra hanımları içerisinde en çok sevdiği eşi olan Âişe, Hz. Peygamber vefat ederken de eşinin yanındaydı. Allah Rasûlü Hz. Âişe'nin odasında ruhunu Hakk'a teslim etmiştir. O vefat ettiğinde Hz. Âişe on sekiz yaşındaydı. Rasûlullah vefatından önce, "Lâ ilâhe illallah, ruh teslimi ne de zormuş!" diyerek Hz. Âişe'nin kolları arasında "me'a'r-refikî'l-a'lâ" (en yüce dosta) sözüyle gözlerini dünya hayatına kapamıştı.⁵⁸ Genç yaşta dul kalan Hz. Âişe, Müminlerin Annesi olma vasfıyla Peygamber hanımlarının başkalarıyla evlenmelerini yasaklayan âyetin⁵⁹ hükmü çerçevesinde bir daha evlenmemiştir. O, Peygamber'in vefatından sonra kırk yedi yıl daha yaşamış, altmış beş veya atmış altı yaşındayken hicrî 58 yılında Medine'de vefat etmiştir.⁶⁰ Hz. Âişe vasiyeti üzerine Medine'de Bakî Mezarlığına defnedilmiştir.⁶¹

2.2. Hz. Âişe'nin Hz. Peygamberle Evliliği

Şüphesiz Allah Rasûlü'nün evlilikleri fıtrî ihtiyacın dışında birtakım faydaları da ihtiva etmektedir. Her bir evliliğinde farklı hikmetler söz konusu olan Hz. Nebî'nin Hz. Âişe ile olan evliliğinde de birtakım faydalar mevcuttur. Âişe küçük yaşına rağmen çok zeki, heyecanlı ve öğrenmeye istekli olma vasıflarıyla evlilik öncesinde Hz. Peygamber'in dikkatini çekmişti.⁶² Ona göre kadınlara İslâm'ın mesajlarını en ince ayrıntısına kadar en doğru ve en güzel şekliyle anlatacak bir kişiye ihtiyaç vardı. Hz. Peygamber'in Âişe ile evliliğinin en önemli hikmeti böyle bir ihtiyacın giderilmesine yönelik olmalıdır.

Hız. Peygamber ile Hz. Âişe'nin nikâhı hicret öncesi Mekke'de kıyılmış,⁶³ zifaf hicretten sonra Medine'de gerçekleşmiştir.⁶⁴ Mescide bitişik küçük bir odada Medine dönemi hayatına başlayan Hz. Âişe aynı zamanda Hz. Peygamber'in eşleri içerisinde daha önce evlilik yapmamış olan tek kişidir.⁶⁵ Hz. Âişe, odasının kapısının mescide bakıyor olması sebebiyle Hz. Peygamber'in mescidde yaptığı tüm sohbetleri ve hutbeleri dinleme imkânı bulmuştur.⁶⁶

Hız. Peygamber ile Hz. Âişe arasındaki aile bağı sevgi ve saygı temeli üzerine bina edilmiştir. Hz. Âişe diğer hanımlarından farklı birtakım hasletlere sahiptir. Hz. Âişe'nin hayırlı bir eş olması yanında sahip olduğu kuvvetli hâfızası, idraki, hitabeti, öğrenmeye olan merakı, Kur'ân'ı ve Hz.

⁵⁷ İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-kübrâ*, 8/46-48;

⁵⁸ İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-kübrâ*, 2/177; Makrîzî, *İmtâu'l-esma'*, 14/506.

⁵⁹ el-Ahzâb, 33/6.

⁶⁰ İbn Hacer, *Tehzîbü't-tehzîb*, 12/435; Adem Apak, "Hz. Âişe'nin Hayatı ve Şahsiyeti", *Mü'minlerin Annesi Hz. Âişe Uluslararası Sempozyum Bildirileri*, ed. Ali Aksu (Sivas: Sivas Belediyesi Kültür Müdürlüğü, 2017), 16. Ayrıca vefat ettiği yaş ile ilgili farklı tarihler de mevcuttur. Bk. Ebu'l-Fazl Ahmed b. Ali İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü't-tehzîb* (Suriye Dâru'r-Reşîd, 1986), 750; Salâhuddîn Halil b. Eybek b. Abdillâh Safedî, *el-Vâfi bi'l-vefeyât*, thk. Ahmed el-Arnaûd-Türkî Mustafa (Beyrût: Dâru İhyâ-i't-Türâs, 2000), 16/343.

⁶¹ İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-kübrâ*, 8/61.

⁶² Hamidullah, *İslâm Peygamberi*, 2/678.

⁶³ Safedî, *el-Vâfi bi'l-vefeyât*, 1/77.

⁶⁴ İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-kübrâ*, 8/46-48.

⁶⁵ İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, 7/186; İbn Mende, *Marifetü's-sahâbe*, 939.

⁶⁶ Seyit Avcı, "Peygamber Eşlerinin Faziletleri", *Diyanet İlmi Dergi*, 45/2 (2009), 29.

Nebî'yi en iyi şekliyle anlamaya yönelik gayreti, Hz. Peygamber nezdinde ayrıcalıklı bir yer elde etmesine imkân vermiştir.⁶⁷ Âişe, küçük yaşta nikâhlanması sebebiyle adeta Peygamber'in gözetiminde yetişmiş, ondan öğrendikleriyle İslâm'a ve Müslümanlara çok büyük hizmetlerde bulunmuştur.

2.3. Hz. Peygamber ile Hz. Âişe Arasındaki Sevgi Bağı

Çocukluğunu baba evinde sağlıklı bir ortamda geçiren Hz. Âişe şahsiyet kazanımını Hz. Peygamber'in evinde tamamlamıştır. Allah Rasûlü eşleri içerisinde Hz. Hatice ile birlikte en çok onu sevmiştir.⁶⁸ Sahâbe, Hz. Âişe'yi "Rasûlullah'ın Sevgilisi" diye anmıştır.⁶⁹ Kendisine "En çok kimi seversin?" sorusu yöneltildiğinde Hz. Peygamber, "Erkeklerden Hz. Ebû Bekir, kadınlardan ise Hz. Âişe" şeklinde cevap vermiştir.⁷⁰ Hz. Peygamber "Ölümüm bana kolay gelsin diye Allah bana cennette Âişe'yi gösterdi. Âdeta onun avuçlarına bakıyor gibiydim."⁷¹ buyurarak eşine olan sevgisini ölüm anında bile dile getirmiştir.

Hanımları içinde yalnızca Hz. Âişe ile birlikteyken kendisine vahiy gelmesi onun faziletine ve Hz. Peygamber'in ona duyduğu sevginin ilâhî yönüne işaret etmektedir. Bu sevgiyi bilen Ashab-ı Kirâm Hz. Peygamber'e bir hediye vereceklerinde Âişe'nin odasında bulunduğu günleri tercih ederlerdi.⁷²

Hz. Peygamber'in sevgisi tek taraflı değildi. Bu sevgi eşinde de karşılık bulmaktaydı. Öyle ki Müminlerin anneleri içinde Hz. Peygamber'in sevgisini kazanmak için en çok gayret sarf eden Hz. Âişe olmuştur.⁷³ Hz. Peygamber'e duyduğu derin sevginin yanında ona itaati ve emirlerine karşı hassasiyeti dikkatlerden kaçmamaktadır. Hz. Âişe'nin gecelerini çoğu vakit nafile ibadetlerle, gündüzlerini de oruçlu geçirmeyi tercih etmesi,⁷⁴ hiç şüphesiz Allah'a ve Rasûlü'ne olan derin sevginin bir tezahürüdür.

2.4. Hz. Âişe'nin Faziletleri

Hz. Âi, Allah Rasûlü'nün hep yanında durmuş ve sınırsız destekte bulunmuştur. O tebliğ faaliyetlerinde bulunma, ekonomik zorluklara göğüs germe, düşmana karşı savunma, dinî ilimler alanında insanları bilgilendirme ve eğitme gibi birçok konuda eşinin daimî yardımcısı olmuştur. Hz. Âişe sahip olduğu bu hasletlerle Peygamber eşleri arasında müstesna bir yere sahiptir. Zira yetenekli bir insan olan Hz. Âişe mükemmel bir zekâ ve hafızaya sahipti. O güçlü hafızası ve şiir yeteneği

⁶⁷ Fayda, "Âişe", 2/202.

⁶⁸ Belâzûrî, Ahmed b. Yahyâ b. Câbir b. Dâvûd, *Ensâbu'l-eşrâf*, thk. Süheyl Zekkâr - Riyâd Ziriklî (Beyrût Dâru'l-Fikr, 1996), 1/409.

⁶⁹ Muhammed b. Hibbân b. Ahmed İbn Hibbân, *Sikât* (Haydarabâd: Dâiratü'l-Meârifî'l-Usmâniyye, 1973), 3/323.

⁷⁰ İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-kübrâ*, 3/131; Âzimî, Musa b. Râşid, *el-Lü'lü'l-meknûn fî sîreti'n-nebiyyi'l-me'mûn* (Kuveyt: el-Mektebetü'l-Âmiriyye, 2011), 2/148.

⁷¹ İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-kübrâ*, 8/52.

⁷² Ebu'l-Fazl Ahmed b. Ali b. Muhammed İbn Hacer el-Askalânî, *el-İsâbe fî temyîzi's-sahâbe*, thk. Âdil Ahmed Abdülmevcûd - Ali Muhammed Muavviz (Beyrût: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1415), 8/233.

⁷³ Şemsüddin Muhammed b. Ahmed b. Osman Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ*, thk: Şuayb el-Arnaûd (Beyrût Müessesetü'r-Risâle, 1985), 2/142-143.

⁷⁴ Sâlihî, *Sübülü'l-hüdâ ve'r-reşâd*, 1/164.

sayesinde etkili konuşmalar yapardı.⁷⁵ Herhangi bir konu zikredildiğinde o konuyla ilgili bir şiir üretip okuyabilecek kadar şiir alanında yetkindi.⁷⁶ Bu yeteneği ve ilmi birikimi sebebiyle konuşmaları insanlara tesir ederdi. Babasının vefatı sırasında kabri başında yaptığı dua⁷⁷, Cemel Savaşı'ndaki konuşması⁷⁸ ve yazdığı mektuplar onun edebî gücünü gösteren güzel örneklerdir.⁷⁹

Kendisi fıkıh, ferâiz gibi konularda ihtisas derecesinde bilgi sahibiydi. Aynı zamanda ashap içerisinde kendisiyle istişare edilen, ufku geniş bir kişi olarak tanınırdı.⁸⁰ Hz. Peygamber'in diğer eşleri ve kadınların tamamının ilmi bir araya gelse yine de Âişe'nin ilmi daha üstündür,⁸¹ denilmektedir.

Hz. Âişe'nin Müminlerin annesi olma vasfı yanında Kur'an'da geçen ikinci önemli vasfı kendisinin tertemiz olduğudur. İslam tarihinde İfk Olayı⁸² diye meşhur olan hadisede Hz. Âişe'ye zina ettiği iftirası dillendirildiğinde Allah, onun temizliğini âyetlerle beyan etmiştir.⁸³

Allah Rasûlü'ne vahiy bazen ashabıyla birlikteyken, bazen seferde, bazen de evinde olmak üzere farklı zaman ve mekânlarda geliyordu. Eşlerinden sadece Hz. Âişe'nin odasında vahiy almaktaydı.⁸⁴ Bununla beraber Hz. Âişe, Hz. Rasûl ile yapmış olduğu yolculuklarda da birçok ayetin inişine şahitlik etmişti. Benî Mustalık Gazvesi dönüşü yaşanan ve İfk Hadisesi olarak tarihe geçen olayla ilgili nazil olan ayetler bunun en açık örnekleri arasında yer almaktadır.⁸⁵

2.5. Tebliğ ve İrşad Faaliyetleri

Peygamber hanımları Allah Rasûlü'nden çokça rivayette bulunmuşlar, insanlara dini anlatma konusunda Hz. Peygamber'e birebir yardımcı olmuşlar ve bu konuda sahabenin öncüleri olmuşlardır. Bu yönde en büyük gayret ve desteğin Hz. Âişe'den geldiği görülecektir. Şöyle ki, Hz. Peygamber'in hanımları ile ilişkileri, gece ibadetleri, ev içerisindeki hal ve hareketleri gibi konular sadece ev halkı tarafından bilinebilecek durumlardır. Bütün bunların kayıt altına alınması gerekiyordu ki bu vazifeyi başta Hz. Âişe olmak üzere eşleri üstlenmiştir. Peygamber'in en yakınındaki bir kişi olarak eğer mahrem değilse en özel durumları bile insanlara anlatma ve dini

⁷⁵ Ebû Ömer Yusuf b. Abdillâh İbn Abdilberr, *el-İstîâb fî ma'rifeti'l-ashab*, thk. Ali Muhammed el-Bicâvî (Beyrût Dâru'l-Ceyl, 1992), 4/1883; Seyyid Cemîlî, *Nisâü'n-nebî* (Beyrût Mektebetü'l-Hilâl, 1416), 43.

⁷⁶ İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-kübrâ*, 8/58; Cemîlî, *Nisâü'n-nebî*, 44.

⁷⁷ Duanın tam metni için bk. Sabuncu, *Hz. Âişe*, 112.

⁷⁸ Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ*, 13/585.

⁷⁹ Sabuncu, *Hz. Âişe*, 112.

⁸⁰ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 8/233; Cemâleddin Ebu'l-Haccâc Mizzî, *Tehzîbü'l-kemâl fî esmâi'r-ricâl*, thk. Beşşâr Avvâd Ma'rûf (Beyrût Müessesetü'r-Risâle, 1992), 35/234; Ebû İshâk İbrahim b. Ali Şîrâzî, *Tabakâtü'l-fukahâ*, thk. İhsan Abbas (Beyrût: Dâru'r-Râidi'l-Arabî, 1970), 47-48.

⁸¹ Mizzî, *Tehzîbü'l-kemâl*, 35/235. İbn Hacer, *Tehzîbü't-tehzîb*, 12/435.

⁸² Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr Taberî, *Câmiu'l-beyân an te'vîli âyi'l-Kur'ân* (Mekke: Dâru't-Terbiye ve't-Türâs, ts.), 19/128-129; Makrîzî, *İmtâu'l-esma'*, 5/399;

⁸³ Nur, 24/11-20.

⁸⁴ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 8/233.

⁸⁵ Nur, 24/11-20; Ebû Muhammed el-Huseyn b. Mes'ûd b. Muhammed Beğavî, *Tefsîru'l-Beğavî*, thk. Abdurrezzâk el-Mehdî (Beyrût: Dâr-u İhyâ-i't-Türâsi'l-Arabî, 1420), 3/388-395. Hüseyin Çelik, "Hz. Peygamber'in Hz. Âişe ile Olan Evliliğinin Kur'an'ın Korunmasına Katkısı", *Ekev Akademi Dergisi*, 16/53 (2012), 87.

öğretme imkânını en çok Hz. Âişe yakalamıştır. Âişe gibi zeki bir kişinin anlatımları başka bir şahidin olmadığı bu gibi durumlarda çok daha büyük önem ifade edecektir.⁸⁶

Hz. Âişe'ye insanlar gelip şifahî olarak merak ettikleri soruları yöneltmişlerdir. Bu noktada hem erkekler hem de kadınlar çekinmeden dinî alanda sorular sorabiliyorlardı. Öyle ki erkek sahâbîlerden gelen tüm özel sorulara dahi çekinmeden cevap vermiştir. Hz. Âişe bu konuda insanları uyarak kendisine yöneltilen bu tür soruların gayet normal olduğunu, annelerine sorabilecekleri bütün soruları kendisine de sorabileceklerini belirtmiştir.⁸⁷

Hz. Âişe kadınlara ait dinî birtakım konuları anlatma konusunda eşi Hz. Peygamber'e yardımcı olmuştur. Hz. Rasûl'ün kadınlara anlatamadığı bazı özel durumları anlatmak için bizzat o devreye girmiştir. Sözelimi bir gün bir kadın Hz. Peygamber'e gelip hayız hali sebebiyle nasıl gusûl abdesti alacağını sormuş, Hz. Peygamber de çekindiği için çok ayrıntılı anlatamamış, Hz. Âişe de araya girmek suretiyle soran kişinin anlayabileceği şekilde anlatarak eşine yardımcı olmuştur.⁸⁸

Hz. Âişe'nin Allah Rasûlü ile bir kısım kadınlar arasında arabuluculuk gibi bir vazifeyi de icra ettiğini görüyoruz. Hz. Peygamber, Ashab-ı Kirâm'a hanımlarına her zaman iyi davranmalarını ve kadınları dövmeme konusunda tavsiyelerde bulunmuş, kadınların eşlerine itaatten uzaklaştıkları söylenince, ikaz mahiyetinde hafifçe vurmalarına izin vermiştir. Bu durum üzerine çok sayıda kadın Peygamber hanımlarına eşleri tarafından kendilerine şiddet uygulandığı yönünde şikâyetle bulununca, şikâyetler neticesinde eşlerine bu şekilde davrananları iyiler olarak görmemek gerektiğini ifade etmiştir.⁸⁹

Kur'ân ilimlerine katkısı yönüyle de Hz. Âişe çok büyük hizmetlerde bulunmuştur. O âyetlerin kıraat tarzlarıyla birlikte Kur'ân'ı ezberlemiş bir kişidir. Ayetlerin sebebi nüzûlünü, delâletlerini ve âyetlerden nasıl istidlâl edilip ahkâm çıkarılacağını çok iyi biliyordu. Kur'ân'ı tefsir etmiş, sünneti de çok iyi anlamış olan Hz. Âişe, hadislerden istinbât ve kıyas suretiyle yeni hükümler çıkarabiliyordu. O bu özellikleriyle fakih ve müctehid olarak kabul edilir.⁹⁰ Hz. Âişe aynı zamanda Hz. Peygamber'in ashâbı arasında, çok sayıda fetva vermesiyle meşhur olan yedi kişiden biridir. Birçok fikhî mesele yanında fıkıh usûlü, hikmet-i teşrî ve bilhassa ferâiz sahalarında derin bir birikim ve anlayışa sahiptir.⁹¹

Hz. Peygamber'in sevgili eşi Âişe'nin İslâm'ın esaslarını anlatmak konusundaki faaliyetleri Hz. Peygamber'in vefatından sonra da devam etmiştir. Bu meyanda Âişe'nin evi, kadın erkek her kesimden insanların huzuruna gelip kendisini dinlediği, sorusunu sorup cevabını aldığı bir ilim yuvası olmuştur. Peygamber şehri Medine'nin ilim merkezi olma özelliğini devam ettirmesinde Hz.

⁸⁶ Çelik, "Hz. Peygamber'in Hz. Âişe ile Olan Evliliğinin Kur'ân'ın Korunmasına Katkısı", 86.

⁸⁷ Recep Erkocaaslan, *Hz. Âişe'nin Hayatı, Şahsiyeti ve Hz. Peygamber Sonrası İslâm Tarihindeki Rolü* (Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2016), 133.

⁸⁸ Ebû Abdullah Muhammed b. İsmail b. İbrahim el-Cu'fî Buhârî, *Sahîhu'l-Buhârî* (Dimeşk: Dâr-u İbn Kesîr, 1993), Hayız 13.

⁸⁹ Ebû Abdullah Muhammed b. Yezîd el-Kazvîni İbn Mâce, *Sünen*, thk. Şuayb el-Arnaûd-Âdil Mürşid vd. (Beyrût: el-Mektebetü'l-Asriyye, 2013); Nikâh 51.

⁹⁰ Fayda, "Âişe", 2/203.

⁹¹ İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-kübrâ*, 8/52-53; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-ğâbe*, 7/186.

Âişe'nin katkısı inkâr edilemez. Zira Sahâbe-i Kirâm'ın bir kısmının vefatı, bir kısmının da fetihler sebebiyle bölgeden ayrılması sonucu Medine'de çok az sahâbî kalmıştı. Âişe tarafından uzun yıllar sürdürülen eğitim ve öğretim faaliyetleri sonucunda İslâmî ilimlerin temelleri atılmış ve ilmî bir hareketlilik yaşanmıştır. Böylece hadis ve fıkıh alanında Medine Ekolü olarak isimlendirilecek bir anlayışın teşekkül etmesine büyük katkı sağlamıştır.⁹²

Hiz. Âişe'nin farklı coğrafyalarda yaşayan Müslümanların mektuplarına cevap vermek suretiyle uzaktaki Müslümanlara yardımcı olduğu da görülecektir. Ayrıca vefatına kadar her yıl hac ibadetini eda etmek için Mekke'ye gitmiş, muhtelif yerlerden gelen insanlar kendisine sorular yöneltilmişler, Âişe de Hiz. Peygamber'den işittikleriyle bu soruları cevaplandırarak İslâm hakkında en doğru bilgileri vermiştir.⁹³

İslâm'ı tüm insanlara özellikle de kadınlara anlatma konusunda örnek isim olan Hiz. Âişe sadece ilim yönüyle hizmet etmekle kalmamış, cihad meydanında da bulunmuştur. Uhud Savaşı'nda savaşçılara su taşıma ve yaralıları tedavi etme gibi bir takım geri hizmetlerde bulunmuştur.⁹⁴ Ka'b b. Mâlik, Hiz. Âişe'nin bu gazvedeki görevi hakkında; "Uhud Savaşı'nda Müslümanlar bozguna uğramış ve Rasûlullâh'ın etrafından dağılmışlardı. Ben Âişe ile Ümmü Süleym'i gördüm. Eteklerini toplamışlar, seke seke omuzlarında kırbalarla su taşıyorlar, mücahitlere su veriyorlar ve dur durak bilmiyorlardı."⁹⁵ diyerek Hiz. Âişe'nin ve bir kısım hanım sahabilerin savaşdaki rollerini nakletmiştir.

Hiz. Âişe, Hendek Savaşı'nın gerçekleştiği günlerde Benî Hârise kabilesinin kalesine sığınmıştır.⁹⁶ Mekke'nin fethi için Allah Rasûlü hazırlıklara başladığında seferin kimin üzerine olacağını ilk anda hiç kimseyle paylaşmamış, daha sonra eşleri içinden Âişe'ye bu bilgiyi vermiştir. Âişe'nin babası Hiz. Ebû Bekir bile bu haberi bir süre sonra kızından öğrenmiştir.⁹⁷ Hiz. Peygamber'in her daim yanında yer alan Hiz. Âişe, Vedâ Haccı'nda da bulunmuştur.⁹⁸

Medine'de farklı din mensuplarıyla ve özellikle Yahudilerle yaşanan birtakım hadiselerde de Hiz. Âişe'nin eşinin yanında yer alıp onu desteklediğini görmekteyiz. Hiz. Âişe Peygamber'e olan sevgisi sebebiyle eşini savunma ve ona sahip çıkma ihtiyacı duyuyordu. Örneğin bir gün bir grup Yahudi, Allah Rasûlü'nün yanına gelerek "es-Selâmü aleyküm" der gibi yapmışlar, fakat "ölüm sizin üzerinize olsun" anlamında "es-Sâmü aleyküm" ifadesini kullanmışlardı. Bunu işiten Hiz. Âişe dayanamayıp "Siz bunu Allah Rasûlü için mi söylüyorsunuz? Ölüm de lanetlenmek de sizin üzerinize olsun" diye çıkıştı. Bunun üzerine Allah Rasûlü, Hiz. Âişe'nin cevabını doğru bulmadığını belirterek, "Ben onların ne dediğini duydum "ve aleyküm" diyerek aynısını onlara iade ettim" buyurmuştur.⁹⁹

⁹² Sabuncu, Hiz. Âişe, 117.

⁹³ Apak, "Hiz. Âişe'nin Hayatı ve Şahsiyeti", 19.

⁹⁴ Muhammed b. Ömer Vâkıdî, *Kitâbu'l-Meğâzî* (Beyrût: Dâru'l-A'lemî, 1989), 1/246,249, 292.

⁹⁵ Vâkıdî, *Meğâzî*, 1/249-250; Erkocaaslan, Hiz. Âişe'nin Hayatı, 61.

⁹⁶ Vâkıdî, *Kitâbu'l-Meğâzî*, 2/451.

⁹⁷ Makrîzî, *İmtâu'l-esma'*, 1/352.

⁹⁸ İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-kübrâ*, 8/44.

⁹⁹ Ebû Abdullah Muhammed b. Ömer b. Hasen Râzî, *Mefâtihu'l-ğayb* (Beyrût: Dâr-u İhyâ-i't-Türâsi'l-Arabî, 1420), 10/159.

Hız. Peygamber'in hanımları Allah Rasûlü'nün yüküne ortak olurken her dönemde ekonomik olarak zor zamanlardan geçen Müslümanlarla birlikte zorluk çekmişler, Allah Rasûlü'nün kendilerine sunduğu maddî imkânlarla kanaatsizlik göstermemişlerdir. Bu bağlamda Hz. Âişe de diğer Peygamber eşleri gibi dönemin şartları neyi gerektiriyorsa o şekilde hareket etmiş, Hz. Peygamber'in ve Müslümanların ekonomik yönden sıkıntı çektiği dönemde kendisi de bu sıkıntılara katlanmış, isyan ifadeleri sarfetmemiş, kanaatten ayrılmadan sabretmeyi tercih etmiştir. Allah Rasûlü'nün bazen yiyecek bulamadığı için oruç tuttuğu olmuş¹⁰⁰ aynı şartlara eşleri de rıza göstermişlerdir

2.6. İlim Yönüyle Hizmetleri

Hız. Âişe, Allah Rasûlü vefat ettiğinde Müslümanlar arasında Allah'ın kitabını ve Peygamber'in sünnetini en iyi bilen ve anlayan sahâbilerin öncülerindendi. Kendisi, Hz. Peygamber'in himayesinde zekâsı, öğrenme arzusu, anlayış kabiliyeti, kuvvetli hâfızası ve imanı sayesinde birçok Müslümana nasip olmayan ilimlere sahip oldu. Bu ilimler sadece dinî alanla sınırlı değildi. Arabistan tarihi, ensâb, tıp,¹⁰¹ edebiyat ve hitabet alanlarında da ileri derecede bilgi ve kabiliyete sahipti.¹⁰²

O hem Hz. Peygamber'in sağlığında hem de vefatından sonra kadınların eğitim ve öğretimiyle meşgul olmuştur. Kendisinden hadis nakleden ve onun ders halkalarına iştirak eden çok sayıda kadın vardır. Bu vasfıyla Müslüman kadınların ilim hayatında yer almaları gerektiği konusunda en güzel örneği teşkil etmiştir.¹⁰³

Hız. Âişe'nin en büyük ilmî hizmetlerinden birisi de siyer ve İslam tarihine yönelik anlatımları yönüyledir. Arapların Câhiliye devrindeki durumları ve ibadetleri,¹⁰⁴ Peygamberliğin ilk günleri,¹⁰⁵ Mekke'den Medine'ye hicret yolculuğu,¹⁰⁶ aile hayatı, ahlâkı, savaşları, günlük yaşayışı,¹⁰⁷ Medine'de Müslümanların veba salgınına yakalanmaları,¹⁰⁸ Hz. Peygamber'in vefatı gibi¹⁰⁹ gibi birtakım bilgiler Hz. Âişe tarafından nakledilmiştir.

Hız. Âişe'nin İslâm'a ve Müslümanlar'a katkısı Hz. Peygamber'in vefatından sonra da devam etmiş, kuvvetli hâfızası sayesinde Hz. Peygamber'in hadislerinin sonraki nesillere aktarımında eşsiz

¹⁰⁰ Ebû'l-Hüseyn Müslim b. el-Haccâc b. Müslim el-Kuşeyrî Müslim, *el-Câmiu's-Sahîh*, thk. Ahmet b. Rıf'at b. Osman (Türkiye Dâru't-Tibâati'l-Âmira, 1916), Savm 169 (1154).

¹⁰¹ Safedî, *el-Vâfi bi'l-vefeyât*, 16/342.

¹⁰² Hamidullah, *İslâm Peygamberi*, 2/679.

¹⁰³ Fayda, "Âişe", 2/204.

¹⁰⁴ İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-kübrâ*, 1/117; Ebû Muhammed Abdullah b. Muhammed b. Ca'fer Esbehânî, *Tabakâtü'l-muhaddisîn*, thk. Abdulgafûr Abdulkhak (Beyrût: Müessesetü'r-Risâle, 1992), 3/544; Ebû Nuaym Ahmed b. Abdullah b. Ahmed b. İshâk Esbehânî, *Ma'rifetü's-sahâbe*, thk. Âdil b. Yûsuf el-İzâzî (Riyad: Dâru'l-Vatan lî'n-Neşr, 1998), 1/33; Ebu'l-Muzaffer Mansûr b. Muhammed Sem'ânî, *Tefsîru's-Sem'ânî*, thk. Yasir b. İbrahim - Ganîm b. Abbâs (Riyad: Dâru'l-Vatan, 1997), 1/159.

¹⁰⁵ Beyhakî, *Delâilü'n-nübüvve*, 7/57; İbn Hibbân, *es-Sîretü'n-nebeviyye*, 1/66.

¹⁰⁶ İbn Hibbân, *es-Sîretü'n-nebeviyye*, 1/127-129.

¹⁰⁷ Fayda, "Âişe", 2/204.

¹⁰⁸ Ebu'l-Fidâ İsmail İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, thk. Mustafa Abdülvahid (Kâhire: 1976), 2/315.

¹⁰⁹ İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-nebeviyye*, 2/92-96.

hizmetler ifa etmiştir. O toplamda 2210 hadis rivayet etmiş, bunlardan 297'si Buhârî ve Müslim'in Sahîh adlı eserlerinde, 174 tanesi her iki eserde ortak olarak yer alırken, 54 tanesi sadece Buhârî'nin Sahîh'inde, 69 tanesi ise sadece Müslim'in Sahîh'inde yer almıştır.¹¹⁰ Hz. Âişe Peygamber'in diğer hanımlarından, Ebû Hüreyre, Enes b. Mâlik ve Abdullah b. Ömer dışında diğer sahâbîlerden fazla hadis rivayet etmiş olan tek kadındır. Binin üzerinde hadis rivayet ettiği için "müksirûn" olarak nitelendirilen yedi sahâbînin dördüncüsü kabul edilir.¹¹¹ Ayrıca kendisinden sahâbe ve tâbiûn içerisinde çok sayıda kişi hadis rivayet etmiştir.¹¹² Rivayetlerinin çoğunu da doğrudan Hz. Peygamber'e isnad etmiştir.¹¹³

SONUÇ

Müminler için her anlamda en güzel örnek ve önder olan Allah Rasûlü, evlilik hayatındaki örnekliği ile de insanların en seçkinidir. O, aile yuvasında örnek bir eş ve örnek bir baba olmuştur. Peygamber eşi olmakla şereflenen mümtaz hanımları da Hz. Peygamber'e olan sevgi, saygı ve bağlılıklarıyla, her anlamda destek ve yardımlarıyla mümin kadınlara örnek teşkil etmektedirler.

Hz. Peygamber, fıtrî bir ihtiyaç olmasının dışında çeşitli hikmetlere binaen yaptığı tüm evlilikleriyle dine hizmet etmeyi gaye edinmiştir. Peygamberlik gibi ağır bir görevi hakkıyla ifa etmesinde eşlerinin rolü büyüktür. Özellikle risâlet sürecinde maddî ve manevî anlamda destek olma, yardım etme, tebliğ ve ilim faaliyetleri icra etme gibi hususiyetleriyle diğer hanımları arasında öne çıkan Hz. Hatice ve Hz. Âişe'nin üstün gayretleri asla yadsınamaz. Zira onlar İslam davasının başarıya ulaşmasında kilit noktası mesabesindedir.

Peygamber diliyle hanımların en hayırlısı Hz. Hatice, nübüvvetin ilk anından itibaren Hz. Rasûl'ün endişelerinin izalesi için fedakârlık gösteren, sahip olduğu maddî ve manevî tüm imkânlarla risâlet görevinde eşinin her daim destekçisi olan, altı çocuğunu terbiye eden ve Allah Rasûlü'ne derin bir sevgi ve saygı besleyen örnek bir eş olmuştur.

İlim, tebliğ, gayret ve çalışkanlığıyla tam bir dava kadını olan, küçük yaşından itibaren Peygamber okulunda yetişen, Hz. Peygamber'in özel sevgisine mazhar olan Hz. Âişe, Hz. Peygamber'in peygamberlik sürecinde ve sonrasında İslam davasının önemli bir kalesi olmuştur. Risalet sürecinde Hz. Peygamber'in yanından ayrılmamış, mümin kadınların hatta erkeklerin dini öğrenmesinde önemli bir müracaat kapısı kabul edilmiştir.

Bu çalışma, Hz. Peygamber'in risâlet görevinin başarıya ulaşmasında eşlerinden Hz. Hatice ve Hz. Âişe'nin büyük katkısını konu edinirken hayırlı bir evlilik hayatının insan hayatında olumlu gelişmelere vesile olabileceği mesajını da vermektedir. Peygamber ailesi ümmet için en güzel örnektir. Hz. Peygamber'in eş ve baba olarak rolünü en iyi şekilde icra etmesi, buna karşılık Peygamber hanımlarının sevgi ve saygı çemberinde eşlerinin en büyük destekçisi ve yardımcısı

¹¹⁰ Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ*, 2/139; Makrizî, *İmtâu'l-esmâ*, 6/35.

¹¹¹ Mustafa Karataş, "Muksirûn ve Hadis Sayıları", *Kur'ân Mesajı İlmî Araştırmalar Dergisi* (Nisan-Mayıs-Haziran 99), 16-17-18/172.

¹¹² Pınar Uslan, *Hz. Âişe'nin Bayan Öğrencileri*, İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2003), 8-9.

¹¹³ Apak, "Hz. Âişe'nin Hayatı ve Şahsiyeti", 18.

olmaları aile yuvalarında göz önünde bulundurulmalıdır. Aynı zamanda bu çalışma, Hz. Peygamber'in diğer hanımlarının da özelliklerinin tespit edilmesi, onların örneklİğİ bağlamında ideal bir eş ve dava kadını olabilme konularında yeni araştırmaların yapılması için teşvik olarak kabul edilebilir.

KAYNAKÇA

- Akgül, Muhittin. "Hz. Peygamber'in (s.a.s.) Eşleriyle İlişkisi", *Diyanet İlmi Dergi*, 47/2 (2011), 91-115.
- Apak, Adem. "Hz. Âişe'nin Hayatı ve Şahsiyeti", *Mü'minlerin Annesi Hz. Âişe Uluslararası Sempozyum Bildirileri*. ed. Ali Aksu. 13-19. Sivas: Sivas Belediyesi Kültür Müdürlüğü, 2017.
- Avcı, Seyit. "Peygamber Eşlerinin Faziletleri", *Diyanet İlmi Dergi*, 45/2 (2009), 21-48.
- Beğavî, Ebû Muhammed el-Huseyn b. Mes'ûd b. Muhammed. *Tefsîru'l-Beğavî*. thk. Abdurrezzâk el-Mehdî, Beyrût: Dâr-u İhyâ-i't-Türâsi'l-Arabî, 1420.
- Beğavî, Muhyî's-Sünne Ebû Muhammed Huseyn. *Tefsîru'l-Beğavî*. thk. Muhammed Abdullah en-Nemr vd., Dâr-u Tayyibe li'n-Neşr ve't-Tevzi', B. y.: 1997.
- Belâzûrî, Ahmed b. Yahyâ b. Câbir b. Dâvûd. *Ensâbu'l-eşrâf*. thk. Süheyl Zekkâr - Riyâd Ziriklî, Beyrût: Dâru'l-Fikr, 1996.
- Beyhakî, Ahmed b. El-Hasen b. Ali b. Musa. *Delâilü'n-nübüvve ve ma'rifetü ahvâli sâhibi's-şerîa*. thk. Abdu'l-Mu'tî Kal'acî, Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1988.
- Buhârî, Ebû Abdullah Muhammed b. İsmail b. İbrahim el-Cu'fî. *Sahîhu'l-Buhârî*. Dimeşk: Dâr-u İbn Kesîr, 1993.
- Cemîlî, Seyyid. *Nisâü'n-nebî*. Beyrût: Mektebetü'l-Hilâl, 1416.
- Çelik, Hüseyin. "Hz. Peygamber'in Hz. Aişe ile Olan Evliliğinin Kur'an'ın Korunmasına Katkısı", *Ekev Akademi Dergisi*, 16/53 (2012), 77-90.
- Diyarbakrî, Hüseyin b. Muhammed b. Hasen. *Târîhu'l-hamîs fî ahvâli enfûsi'n-nefis*. Beyrût: Dâr-u Sâdır, ts.
- Erdemli, Kadriye. "Hz. Hatice". *Diyanet İlmi Dergi*, 45/1 (2009), 27-44.
- Erkocaaslan, Recep. *Hiz. Âişe'nin Hayatı, Şahsiyeti ve Hiz. Peygamber Sonrası İslâm Tarihindeki Rolü*. Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2016.
- Esbehânî, Ebû Muhammed Abdillâh b. Muhammed b. Ca'fer b. Hayyân. *Tabakâtü'l-muhaddisîn*. thk. Abdulgafûr Abdülhakk, Beyrût: Müessesetü'r-Risâle, 1992.
- Esbehânî, Ebû Nuaym Ahmed b. Abdullah b. Ahmed b. İshâk. *Delâilü'n-nübüvve*. Beyrût: Dâru'n-Nefâis, 1986.
- Esbehânî, Ebû Nuaym Ahmed b. Abdullah b. Ahmed b. İshâk. *Ma'rifetü's-sahâbe*, thk. Âdil b. Yûsuf el-İzâzî, Riyad: Dâru'l-Vatan li'n-Neşr, 1998.
- Fayda, Mustafa. "Âişe". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, 2/201-205. İstanbul: TDV Yayınları, 1989.
- Güzel, Ahmet. "Hz. Hatice'nin Hiz. Peygamberle Evliliği, Çocukları ve Aile Hayatı Üzerine Bir Değerlendirme". *İSTEM* 10/19 (2012), 57-100.

- Halife b. Hayyât, Ebû Amr. *Tabakâtu Halîfe b. Hayyât*, thk. Süheyl Zekkâr, B.y.: Dâru'l-Fikr li't-Tıbbâa ve'n-Neşr ve't-Tevzî', 1993.
- Hamidullah, Muhammed. *İslâm Peygamberi*. çev. Salih Tuğ, İstanbul: İrfan Yayıncılık, 1993.
- İbn Abdilberr, Ebû Ömer Yusuf b. Abdillâh. *el-İstîâb fî ma'rifeti'l-ashâb*. thk. Ali Muhammed el-Bicâvî, Beyrût: Dâru'l-Ceyl, 1992.
- İbn Hacer el-Askalânî, Ebu'l-Fazl Ahmed b. Ali b. Muhammed. *el-İsâbe fî temyîzi's-sahâbe*. thk. Âdil Ahmed Abdülmevcûd – Ali Muhammed Muavviz. Beyrût: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1415.
- İbn Hacer el-Askalânî, Ebu'l-Fazl Ahmed b. Ali b. Muhammed. *Takrîbü't-tehzîb*. Suriye: Dâru'r-Reşîd, 1986.
- İbn Hacer el-Askalânî, Ebu'l-Fazl Ahmed b. Ali b. Muhammed. *Tehzîbü't-tehzîb*. Hindistan: Matbaatü Dâirati'l-Meârifî'l-Nizâmiyye, 1326.
- İbn Hazm, Ebû Muhammed Ali b. Ahmed b. Saîd. *Cevâmiu's-sîre*. thk. İhsan Abbas, Mısır: Dâru'l-Meârif, 1900.
- İbn Hibbân, Muhammed b. Ahmed. *es-Sîretü'n-nebeviyye ve ahlâru'l-hulefâ*. Beyrût: el-Kütübü's-Sekâfe, 1997.
- İbn Hibbân, Muhammed b. Hibbân b. Ahmed. *Sikât*. Haydarabâd: Dâiratü'l-Meârifî'l-Usmâniyye, 1973.
- İbn Hişam, Ebû Muhammed Abdülmelik. *es-Sîretü'n-nebeviyye*. thk: Mustafa es-Sekkâ, İbrahim el-Ebyârî, Abdülhâfız Şilbî, Beyrût, 1955.
- İbn İshak, Muhammed b. İshak b. Yesâr. *Sîretü İbn İshak*. thk. Süheyl Zekkar, Beyrût: Dâru'l-Fikr, 1978.
- İbn Kayyim el-Cevziyye, Muhammed b. Ebî Bekr b. Eyyûb b. Sa'd. *Zâdu'l-meâd fî hedyi hayri'l-ibâd*. Beyrût: Müessesetü'r-Risâle, 1994.
- İbn Kesîr, Ebu'l-Fidâ İsmail. *el-Bidâye ve'n-nihâye*. thk. Mustafa Abdülvahid, Kâhire 1976.
- İbn Mâce, Ebû Abdullah Muhammed b. Yezîd el-Kazvînî. *Sünen*. thk. Şuayb el-Arnaûd-Âdil Mürşid vd., Beyrût: el-Mektebetü'l-Asriyye, 2013.
- İbn Mende, Ebû Abdullah Muhammed b. İshâk. *Marifetü's-sahâbe*. thk. Âmir Hasen Sabrî, Matbûâtü Câmiati'l-İmârâti'l-Arabiyyeti'l-Müttehide, 2005.
- İbn Sa'd, Muhammed. *et-Tabakâtü'l-kübrâ*. thk: Muhammed Abdülkadir Atâ, Beyrût: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1990.
- İbn Seyyidinnâs, Muhammed b. Muhammed b. Ahmed. *Uyûnu'l-eser fî fünûni'l-meğâzî ve's-şemâil ve's-siyer*. Beyrût: Dâru'l-Kalem, 1993.
- İbnü'l-Esîr, Ebu'l-Hasen Ali. *Üsdü'l-ğâbe fî ma'rifeti's-sahâbe*. thk. Ali Muhammed Muavviz, Adil Ahmed Abdü'l-Mevcûd, Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1994.

- Kandemir, M. Yaşar. "Hatice". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 16/465-466. İstanbul: TDV Yayınları, 1997.
- Karataş, Mustafa. "Muksirûn ve Hadis Sayıları", *Kur'ân Mesajı İlmî Araştırmalar Dergisi*, Nisan-Mayıs-Haziran 99, 16-17-18/169-182.
- Kılıç, Ünal. "Bir Eş Olarak Hz. Hatice". *"Hz. Hatice Sempozyumu Bildirileri"*. ed. Ali Aksu. 39-71. Sivas: Sivas Belediyesi Kültür Müdürlüğü, 2015.
- Kur'ân-ı Kerîm Meâli*. çev. Halil Altuntaş - Muzaffer Şahin. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 3. Basım, 2009.
- Makrîzî, Ahmed b. Ali b. Abdulkadir Takiyyüddîn. *İmtâu'l-esma'*. thk. Muhammed Abdülhamid en-Nemîsî, Beyrût: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1999.
- Mâverîdî, Ebu'l-Hasen Ali b. Muhammed. *A'lâmu'n-nübüvve*. Beyrût: Mektebetü'l-Hilal, 1988.
- Mizzî, Cemâleddin Ebu'l-Haccâc. *Tehzîbü'l-kemâl fî esmâ'r-ricâl*. thk. Beşşâr Avvâd Ma'rûf, Beyrût: Müessesetü'r-Risâle, 1992.
- Musa b. Râşid Âzimî. *el-Lü'lü'l-meknûn fî sîreti'n-nebiyyi'l-me'mûn*. Kuveyt: el-Mektebetü'l-Âmiriyye, 2011.
- Müslim, Ebü'l-Hüseyin Müslim b. el-Haccâc b. Müslim el-Kuşeyrî. *el-Câmiu's-Sahîh*, thk. Ahmet b. Rıf'at b. Osman, Türkiye: Dâru't-Tibâati'l-Âmira, 1916.
- Râzî, Ebû Abdullah Muhammed b. Ömer b. Hasen. *Mefâtihu'l-Ğayb*. Beyrût: Dâr-u İhyâ-i't-Türâsi'l-Arabî, 1420.
- Sabuncu, Ömer. *Hiz. Âişe'nin Hayatı, Şahsiyeti ve İslâm Tarihindeki Yeri*. Şanlıurfa: Harran Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2015.
- Sabuncu, Ömer. *Hiz. Peygamber'in İlk Hanımı Hiz. Hatice'nin Hayatı ve Kişiliği*. Şanlıurfa: Harran Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2008.
- Safedî, Salâhuddîn Halîl b. Eybek b. Abdillâh. *el-Vâfi bi'l-vefeyât*. thk. Ahmed el-Arnaûd-Türkî Mustafa, Beyrût: Dâru İhyâ-i't-Türâs, 2000.
- Sâlihî, Muhammed b. Yusuf. *Sübülü'l-hüdâ ve'r-reşâd, fî sîret-i hayri'l-ibâd*. Beyrût: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1993.
- Sarıçam, İbrahim. *Hiz. Muhammed ve Evrensel Mesajı*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2004.
- Sem'ânî, Ebu'l-Muzaffer Mansûr b. Muhammed. *Tefsîru's-Sem'ânî*. thk. Yasir b. İbrahim - Ğanîm b. Abbâs, Riyad: Dâru'l-Vatan, 1997.
- Şîrâzî, Ebû İshâk İbrahim b. Ali. *Tabakâtü'l-fukahâ*. thk. İhsan Abbas, Beyrût: Dâru'r-Râidi'l-Arabî, 1970.
- Taberî, Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr. *Târîhu't-Taberî*. thk. Muhammed Ebu'l-Fazl İbrahim. Mısır: Dâru'l-Meârif, 1967.

Taberî, Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr. *Câmiu'l-beyân an te'vîli âyi'l-Kur'ân*. Mekke: Dâru't-Terbiye ve't-Türâs, ts.

Uslan, Pınar. *Hız. Âişe'nin Bayan Öğrencileri*. İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2003.

Vâkıdî, Muhammed b. Ömer. *Kitâbu'l-Meğâzî*. Beyrût: Dâru'l-A'lemî, 1989.

Zehebî, Şemsüddin Muhammed b. Ahmed b. Osman. *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ*. thk: Şuayb el-Arnaûd. Beyrût: Müessesetü'r-Risâle, 1985.